

מאפיינים פרשניים בפירוש רד"ק לעניינים גאוגרפיים במקרא

תקציר

במקרא יש תיאורים גאוגרפיים רבים ושמות אתרים כאשר לפעמים מצורף במקרא עצמו ההסבר לשם המקום, אך ישנם אתרים רבים שבמקרא לא הובא הסבר כלשהו למקור שמם. פרשני ימי הביניים מצאו דרכים מסוימות להסבר מקור שמם של אתרים אלו: מקורות השוואתיים מהמקרא, מקורות מספרות חז"ל ומהתרגומים הקדומים. לעיתים נמצאת פרשנות עצמית שמבוססת על ניתוח פרשני או לשוני, אך כמובן ללא מידע גאוגרפי מהיכרות קרובה. בפירושי רד"ק קיימת התמקדות רבה בתיאורי נוף, הריה וגבולותיה של ארץ ישראל, וגם במאפייניה הרחנניים. עיקר מחקר זה דן בדרכי הייחודית של רד"ק להסבר שמות אתרים מתוך שימוש ניכר בתרגום אונקלוס ויונתן, וכן תולה רבים משמות המקומות בזיקה לשמות אנשים הרבה יותר מחסברים המצויים אצל פרשנים אחרים.

מילות מפתח: גאוגרפיה מקראית; שמות אתרים בארץ ישראל; פרשנות ימי הביניים; פירוש רד"ק; מפות ימי הביניים.

רקע

במקרא מופיעים מאות נתונים גאוגרפיים וטופוגרפיים למיניהם, כמו הרים, נחלים, ימים, גבולות בין ארצות ובין שבטי ישראל, וכן שמות יישובים.¹ ככלל יש לציין שהשימוש של הפרשנים במקורות גאוגרפיים כמו מפות ותיאורים של עולי רגלים, היה ככל הנראה מועט ביותר.² הפרשנות הגאוגרפית של רש"י ורמב"ן נדונה בכל מיני מחקרים,³ וכאן ברצוננו לעסוק

1. י' אהרני ושי' אברמסקי, 'מושגים גאוגרפיים במקרא', **אנציקלופדיה מקראית**, ד, טורים 742-754.

2. חוסר השימוש במפות שהיו קיימות באותו זמן משמש דווקא יתרון, בשל חוסר הדיוק שבמפות אלו, כדברי רובין: "שני מושגים מרכזיים הטעונים הבהרה במסגרת זו הם 'דיוק' ו'מהימנות': המפות העתיקות נעשו על-פי טביעת עינו של הצייר, ללא קנה-מידה, ללא מצפן, מחוגה וסרגל, וללא שימוש בהיטל כלשהו. גם המבט האנכי, המקובל במפות המודרניות, אינו נפוץ במפות העתיקות. לפיכך אין אפשרות לבקש במפות אלה דיוק גיאומטרי, התייחסות נכונה של זוויות, כיוונים, קנה-מידה וכדומה [...] על מנת להבין את המפה יש צורך, עתים קרובות, לנתח את מקורותיה, את תפישותיו של מחבר המפה ואת מטרתו" (ר' רובין, 'מפות עתיקות של ירושלים כמקורות גאוגרפיים-היסטוריים', **מחקרים בגיאוגרפיה של ארץ-ישראל**, יב (תשמ"ו), עמ' 53-54). את המיפוי בימי הביניים נהגו לכתוב 'גאוגרפיה קדושה', כלומר המשמעות של המקומות הקדושים הייתה רוחנית ולא רק היסטורית וגאוגרפית. משמעות זו גרמה לכך שכלל לא הקפידו על סימון נכון של מקומם של האתרים למיניהם ועל גודלם הריאלי, ראו: ס' מקורמק, 'מקומות קדושים: ארגון הטופוגרפיה הקדושה בשלהי העת העתיקה', א' לימור וא' ריינר (עורכים), **עלייה לרגל: יהודים, נוצרים, מוסלמים: אסופת מאמרים**, רעננה תשס"ה, עמ' 212-242.

3. נ' אליקים, 'הגאוגרפיה של ארץ ישראל וסביבותיה בפירושי רש"י לתנ"ך', **אורשת**, א (תש"ע), עמ' 21-45; א' טויט, 'מפת ארץ ישראל שצייר רש"י', **אורשת**, ב (תשע"א), עמ' 295-302; י' עופר, 'מפות ארץ ישראל בפירוש רש"י לתורה – ומעמדו של כ"י לייפציג I',

במאפייני פירושו של רד"ק לעניינים גאוגרפיים.⁴

את פירושו של רד"ק (ר' דוד קמחי, 1160-1235, נרבונו, פרובנס), אפשר לאפיין כפרשנות סינתטית, משום שמיזג בין פירושיהם של רש"י ובית מדרשו מצפון צרפת, עם הפרשנות המדרשית של חכמי פרובנס בדרום צרפת ועם פרשנותו של ראב"ע מספרד,⁵ כפי שכותבת סידלר: "שני הפרשנים המייצגים יותר מכול את שתי אסכולות הפירוש השונות, רש"י וראב"ע, עמדו לנגד עינינו עת כתב את פירושו לתורה ולנביאים."⁶

נראה שלא רק מפגש התרבויות בדרום צרפת הביאו לכתובת אופי פירושו זה,⁷ אלא גישתו האישית ונטיותיו השכלתניות משתקפת גם בכך שהוא משלב חומר פילוסופי רב לתוך חיבוריו הפרשניים.⁸ סגנון פירושו של רד"ק איננו קצר ומתאפיין בניחות בלשני ובכתובה בהרחבה רבה, והיו שראו בכך ביטוי לשיטתו כפדגוג ומחנך.⁹ דבר אחר המאפיין את פירושו הוא הניסיון לחיפוש לקחים לחיי היום-יום.¹⁰

תיאורים סביבתיים וגאוגרפיים של ארץ ישראל

פעמים רבות דן רד"ק בפירושו בתיאורי נופיה, הריה וגבולותיה של ארץ ישראל.¹¹ הוא הזכיר את האקלים והאוויר הבריאים בארץ ישראל, המסוגלים לסייע לריפוי האדם מחולי:

כי כל אדם שיבא מנוף אחד לנוף אחר יחלה בהשתנות לו האוויר, ואוויר ארץ ישראל, כל שכן אוויר ירושלים, יפה נוף – והיה משוש כל הארץ: כי אפילו היו באים שם חולים, היו מתרפאים, כי אווירה ממוזג וטוב (תה' מח 3).¹²

כמו כן הוא תיאר את איכות הצמחים ובעלי החיים הגדלים בארץ ישראל: "בשן הוא מקום בארץ ישראל, מקום מרעה דשן ושמן, והבהמות הרועות שם הם דשנים וחזקים" (תה' כב 13).

בנושא מקורות לשמות אתרים יש לציין כי בכמה פעמים הביא רד"ק הסבר סביבתי כמקור לשם האתר, כגון בהסברו ל'חרושת הגויים': "חרושת הגויים" – מתרגמין "יער" – "חורשא", כי היו ביער ההוא מגדלים חזקים שבנו הכנענים הנשאים; ותרגם יונתן "בחרשת הגויים": "בתקוף

תרביץ, עו, ג-ד (תשס"ז), עמ' 443-435; ב"ז קדר, 'מפת ארץ כנען שצירר רש"י ורקעה הכרטוגרפית', י' הקר, ב"ז קדר וי' קפלן (עורכים), **ראשונים ואחרונים: מחקרים בתולדות ישראל מוגשים לאברהם גרוסמן**, ירושלים תש"ע, עמ' 111-118; ד' שניאור, 'ערכה של מפת תחומי ארץ ישראל בפירושו של רש"י בכ"י פריז 155', **תרביץ**, עה, ג (תשס"ט), עמ' 371-381; הנ"ל, 'תוספות ותיוגיו נוסח גאוגרפיים בפירושו של רמב"ן לתורה', **שנתון לחקר המקרא והמזרח הקדום**, כג (תשע"ד), עמ' 263-277; הנ"ל, 'גישתם הפרשנית של רש"י, רשב"ם, רד"ק ורמב"ן לנושאים גאוגרפיים במקרא', **עבודת דוקטור**, אוניברסיטת בר-אילן, רמת-גן, תשע"ב.

4. אין מטרתנו להביא כל אתר גאוגרפי שהוזכר במקרא ובדברי רד"ק, אלא מדגם מייצג של אתרים מרכזיים שהופיעו במקרא ויחסו של רד"ק אליהם.

5. בפרשנות המקרא דרך הפשט ולא דרך הדרש, וכן לעיסוק בענייני לשון ודקדוק ראו: מ' כהן, 'השפעות מדרשיות על פרשנות הפשט של רד"ק', **דברי הקונגרס היהודי למדעי היהדות**, 11, א (תשנ"ג), עמ' 143-150.

6. א' סידלר, 'רד"ק בין מסורת לחידוש', **שנתון לחקר המקרא והמזרח הקדום**, כד (תשע"ו), עמ' 341.

7. י"צ מושקוביץ, **פרשנות המקרא לדורותיה**, ירושלים תשנ"ה, עמ' 84-93. על ייחודו של אזור פרובנס כמגשר בין יהדות בצפון צרפת ובין יהדות ספרד, ראו: ב"ז בנדיקט, 'לתולדותיו של מרכז התורה בפרובנס', **תרביץ**, כב (תשי"א), עמ' 85-109.

8. **ספר הברית ויוכתי רד"ק עם הנצרות**, מהדורת א' תלמג', ירושלים תשל"ד, עמ' 8.

9. י"צ מלמד, **מפרשי המקרא: דרכיהם ושיטותיהם**, ירושלים תשל"ח, עמ' 808; **פירושי רבי דוד קמחי (רד"ק) על התורה**, מהדורת מ' קמלר, ירושלים תשמ"ב, עמ' ה-ז.

10. ראו לדוגמה רשימת מזמורי תהלים שרד"ק רומז בהם על מצבו של עם ישראל בגלות: מלמד (שם), עמ' 812-814.

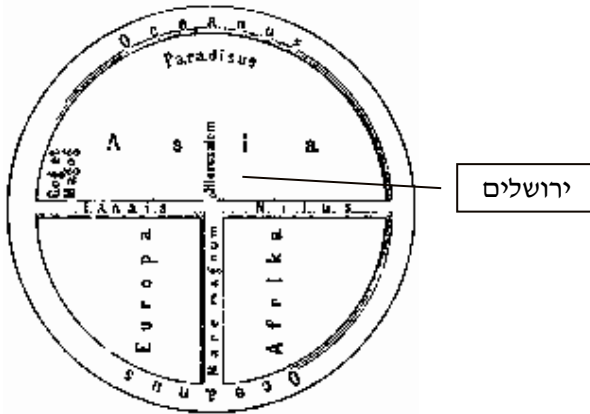
11. הביטוי 'ארץ ישראל' (כולל אותיות השימוש בכל"מ) מופיע בפירושו של רד"ק 415 פעמים, כאשר לשם השוואה אצל רש"י הוא מופיע 213 פעמים.

12. דברי רד"ק אלו מבוססים על התאוריה האקלימית כפי שהיא נוסחה בתקופה הקלסית (יוון, רומא) ובימי הביניים, ומניחה כי קיים קשר בין התנאים הסביבתיים, גאוגרפיים ואקלימיים, ובין אופיו של האדם ותכונותיו. לפי תפיסה זו, סביבה אידיאלית בהיבטים אלו תיצור את האדם המאוזן, וגם את החברה והתרבות האנושית המושלמת – א' מלמד, 'ארץ ישראל והתיאוריה האקלימית במחשבה היהודית', מ' הלמיש וא' רביצקי (עורכים), **ארץ ישראל בהגות היהודית בימי הביניים**, ירושלים תשנ"א, עמ' 52.

שנתון "JL" – תש"פ – כרך כה

כרכי עממיא" (שופ' ד 3). רד"ק סבור שהמילה 'חרושת' משמעותה חורש, כלומר יער.¹³ לפי הסבר זה, הוא פירש שחוזקו של המקום מתקשר לעצי היער (בין שמדובר על מגדלי העץ שהיה אפשר לבנות מאותם עצים, ובין שמדובר על השימוש בסבך של החורש, המקשה על תקיפה צבאית).¹⁴ נוסף על ההסבר הסביבתי, צירף רד"ק לפירושו גם את התרגום המיוחס ליונתן, שחרושת הגויים היא עיר חזקה מכל הערים.¹⁵

בנושא המשקעים, ציין רד"ק כי מצבה של ארץ ישראל תלוי בירידת הגשמים ולכן מורגשת בה הבצורת: "חרפת רעב בגויים" – כי ארץ ישראל צריכה לגשמים יותר מהארצות האחרות, לפיכך הרעב מצוי בה יותר משאר הארצות" (יח' לו 30). גם במקומות אחרים מסביר רד"ק שארץ ישראל תלויה בגשמים שלא כארצות אירופה, כפי שהוא מסביר את המילים: "אם עֹנְיָנוּ עָנוּ כְּנוֹי" – "העידו בנו בהיות מניעת הגשם בארצנו ולא בארצות הגויים" (יר' יד 7).¹⁶

מפה 1: מפת O-T

מבחינה גאוגרפית, ייחס רד"ק את הביטוי 'טבור הארץ' לארץ ישראל: "ונקראת ארץ ישראל טבור הארץ לפי שהיא באמצע העולם, כמו שהטבור באמצע הגוף" (יח' לח 12), וכן במקום אחר הסביר רד"ק את הביטוי 'טבור הארץ': "כמו שהטבור באדם הוא מצוע הגוף, כן יקרא מצוע הארץ והמקום הגבוה שבה 'טבור'. ויונתן תרגם: 'מתוקפא דארעא'" (שופ' ט 37).¹⁷ ייתכן שפירושו של רד"ק, שארץ ישראל נמצאת במרכז

13. לדברי רונסון, האזכור המקראי של 'יער' כוונתו למה שמכונה בימינו 'חורש', כלומר תצורת צומח סבוכה, ראו: 'רונסון', "כי יער הוא ובראותו יהיה לך תצאתיו": היער בחבלי ההר ומקומו במקרא (יהושע יז, טו-יח), 'שומרון ובנימין: קובץ מחקרים בגיאוגרפיה היסטורית', ג (תשנ"ג), עמ' 13-27. ההיבט הצבאי המוזכר כאן, הם השיחים הצפופים והעצים הגבוהים שמקשים על הלחימה באזור סבוך.
14. כפי שמתוארת המלחמה בין אנשי אבשלום ואנשי דוד ביער אפרים: 'וַתְּהִי-שָׁם הַמִּלְחָמָה נְפֹצֶת-עַל-פְּנֵי-כָל-הָאָרֶץ וַיָּרֶב הַיַּעַר לְאֶלֶל כַּעַם מְאֹד וְאָכְלָה הַתְּרֵב בְּיַם הַיְהוּדָה' (שמ"ב יח 8), וכן הסתככותו של אבשלום בסבך העצים הנמוכים (שמ"ב יח 9).
15. רד"ק פירש את המושג 'חרושת' אחרת מרש"י, אך קיים מכנה משותף בין פירושיהם, והוא הזיקה להסבר ישיבת סיסרא, שר הצבא הכנעני, בעיר בעלת יתרון צבאי: עיר מבוצרת, בעלת מאגרי תחמושת או בעלת יתרון צבאי אחר – גובה, שליטה על צומת דרכים חשוב ועוד. פירושיהם המגוונים של רש"י ורד"ק תואמים את הזיהוי של חרושת הגויים עם אל-אחווטא, כפי שסבור א' זרטל – ראו: א' זרטל, 'סודו של סיסרא: מסע בעקבות גויי הים ושירת דבורה, אור-יהודה תש"ע, עמ' 269-274. רייני העלה כמה אפשרויות להסבר השם 'חרושת' ולדעתו המובן המועדף מתקשר לשדות חרושים, ראו: A. F. Rainey, 'Toponymic Problems', Tel Aviv, 10 (1983), pp. 46-48.
16. בסיפור שבו שמואל הנביא הוריד גשם בתקופת הקציר, תוהה רד"ק מה היה נס, מחמת היכרותו את מזג האוויר האירופאי, ומשיב מדברי אביו: "מה דבר גדול היה המטר בעת הקציר? פעמים רבות יהיה זה! פירש אדני אבי ז"ל, כי בארץ ישראל לא היה יורד מטר כלל כל ימי קציר" (שמ"א יב 16).
17. רד"ק פירש פירוש עצמאי בעניין הטבור שהוא אמצע, ומוסיף את פירושו של רש"י המבוסס על תרגום יונתן, שייתכן שהטבור הוא במקום גבוה. באשר למדרש, שמה של טבריה מופיע בתלמוד (בבלי, מגילה ו, א): "רבי ירמיה אמר: רקת שמה ולמה נקרא שמה טבריא? שיושבת בטבריה של ארץ ישראל". מקור שמה של טבריה הוא על שם הקיסר הרומאי טבריוס. חז"ל כנראה חיפשו משמעות אחרת, שלא תהיה תלויה במקור שמה הלא יהודי של העיר. כך מופיע גם ברש"י: "כמו שהטבור באדם הוא מיצוע הגוף כן יקרא מיצוע הארץ והמקום הגבוה שבה 'טבור'" (שופ' ט 37). הערה: נוסח זה מופיע בפירושו של רש"י במהדורות גדולות מודפסות, אך לא במהדורת הכתר. ר' אשתורי הפרחי בספרו 'פתחור ופרח' מתאר מתוך ידיעותיו והיכרותו הגאוגרפית מקורו, מדוע אכן טבריה נמצאת במרכז ארץ ישראל, ראו: א' הפרחי, 'ספר כפתור ופרח', ב, בעריכת א"י חבצלת, ירושלים תשנ"ז-תשנ"ח, פרק יא, עמ' לט.

העולם,¹⁸ הושפע ממה שהיה מקובל בתקופתו במפות O-T (ראו להלן מפה 1).

החל מהמאה השמינית, הופיעו 'מפות תבלי' שתיארו את העולם המוכר אז. המפות האופייניות לתקופה זו מכונות בימינו 'מפות O-T'. שם זה ניתן למפות אלו משום ציור תיחום המפה בעיגול של האוקיינוס, כמו האות O, ובתוך המפה היו מתוחמות היבשות אסיה, אפריקה ואירופה בנהרות וימים (כמו הים התיכון והנילוס), שצורתם כצורת האות T. ירושלים, על פי רוב, הופיעה במפות אלו במרכז המפה, כלומר במרכז העולם, דבר המציין את קדושתה של ירושלים לפי השקפת עולמה של האמונה הנוצרית.¹⁹ כיוון המפה המקובל באותה תקופה,²⁰ עדיין היה כלפי מזרח (Oriens),²¹ כפי שהיה מקובל בתקופת המקרא; האזכורים במקרא מציינים את פני האדם לכיוון זריחת השמש מאחר שהשמש שימשה מקור אור וחום, ויתר על כן, ככיוון יחסי להתמצאות, הרי שאחור הוא הצד המערבי, ימין הוא בדרום ושמאל הוא לכיוון צפון. כך הגדיר זאת רש"י:

'קדם' – לשון פנים, 'אחור' – לשון אחורים, לפיכך מזרח קרוי קדם שהוא פנים, ומערב קרוי אחור, כמה דאת אמר 'הים האחרון' (דבי' יא 24) – 'מא מערבא' (על פי תרגום אונקלוס) (שמי' כז 13).²²

רד"ק, בדומה לרש"י,²³ הזכיר בפירושו כמה פעמים כי ארץ ישראל גבוהה מכל הארצות,²⁴ וציין כי ירושלים היא המקום הגבוה בארץ ישראל (יר' ל 18; יח' מ 2), וכן שירושלים גבוהה מכל הארצות (יהו' טו 8).²⁵ את החרמון תיאר רד"ק כאחד מההרים הגבוהים בארץ: "'חרמון' – שהוא מן ההרים הגדולים אשר בארץ ישראל" (תה' קלג 3), ואשר לטבריה הוא כתב שהיא המקום הנמוך ביותר בארץ ישראל: "'יושבי המכתש' – זו טבריא שהיא עמוקה מכל ארץ ישראל" (צפי' א 11). את ירושלים הוא תיאר במרכז של הארץ, ואחר כך את מרכזיותם של בית המקדש וקודש הקדשים:

'מציון מכלל יופי' (תה' נ 2) – ארץ ישראל יושבת ביופיו של עולם, וירושלם באמצעיתיה של ארץ ישראל, ובית המקדש באמצע ירושלים, וההיכל באמצע בית המקדש, והארון באמצע ההיכל (תה' קלב 2).

יש לציין כי מקורות הידע של רד"ק בתחום הגאוגרפי הסתמכו על פסוקים, מקורות חז"ל

18. וכן במקום אחר בפירושו (יש' מט 12), פירש רד"ק שארץ ישראל במרכז העולם.
19. ראו מספר מקורות אצל מקורמק (לעיל הערה 2), עמ' 238.
20. גם כאשר נעשה שימוש במצפן החל מהמאה השלוש עשרה, עדיין חלק מצוירי המפות היו לכיוון מזרח, עד למאה השבע עשרה.
21. מילה זו, שמקורה בלטינית Oriens ('מזרח'), נקשרה בעבר עם כיוון מזרח (זריחת השמש), אך בעידן המודרני נעשה שימוש במילה כהתמצאות, ללא קשר לכיוון צפון. הכינויים של רוחות השמים תואמים את הגאוגרפיה של ארץ ישראל. במפת הפסיפס הנמצאת ברצפת כנסייה במידבא, אפשר לראות שכיוון ההסתכלות על מפת ארץ ישראל הוא למזרח, למרות מיקומה של מידבא מזרחית לארץ ישראל – ראו: נ' קדמון, 'מפת מידבא: היבטים קרטוגרפיים של יצירה טופולוגית חדשנית', **אריאל**, 116 (תשנ"ו), עמ' 89-96.
22. מ' הראל, 'האוריינטציה הגיאוגרפית ושימוש המפה בארצות המקרא', **דברי הקונגרס העולמי למדעי היהדות**, א (1981), עמ' 11-16; A. Faust, 'Doorway Orientation, Settlement Planning and Cosmology in Ancient Israel During Iron Age II', *Oxford Journal of Archaeology*, 20, 2 (2001), pp. 129-155.
23. בכל הפסוקים שרד"ק פירש שארץ ישראל גבוהה מכל הארצות ושירושלים גבוהה מכל ארץ ישראל, לא מצאנו ברש"י פירוש זהה לאותם פסוקים. דבר זה עשוי ללמד על ההיכרות של רד"ק עם פירוש רש"י מצד אחד, ועל עצמאות פרשנית מצד אחר. אגב, הביטוי 'ירושלים גבוהה מכל ישראל' המופיע מספר פעמים בפירוש רד"ק (יהו' טו 8; יח' יז 3, 23; חב' ג 19) אינו מופיע בלשון זו במקורות חז"ל, אלא רק ברש"י (יהו' טו 3; תה' קלב 6), דבר המלמד על שאילת הביטוי מרש"י.
24. מל"ב יט 23; יש' ה 1, נה 7, יד 14; יר' ד 13; יה' טז 40, כ 40, לו 2, לח 12, מ 2; הו' ב 2.
25. באשר לגבוהה של ירושלים מוסיף רד"ק הסבר גאוגרפי מציאותי להבנתו, ואומר שאף על פי שירושלים היא הגבוהה ביותר בארץ ישראל, דבר זה איננו בולט כיום, אך בימי הגאולה הוא יהיה בולט יותר: "אף על פי שעתה גם כן היא גבוהה מכל ארץ ישראל מפני ההרים שהם סביב לה, היום לא תראה גבוהה כל כך, אבל באותו הזמן שתהיה כל הארץ סביביתה ארץ מישור, תראה גבוהה על כל הארץ" (זכ' יד 10).

ופרשנים שקדמו לו, ולא היו לרד"ק ידיעות גאוגרפיות מציאותיות, ולכן יש פער בין תיאוריו הגאוגרפיים ובין המציאות הגאוגרפית המוכרת לנו כיום.

הסברים מקראיים למקורות שמות אתרים

לשמות המקומות והאתרים הגאוגרפיים במקרא מצורף לעיתים הסבר לשם המקום, כמו בעקבות אירוע,²⁶ התאמה לעניין סביבתי כלשהו²⁷ או לשם אדם.²⁸

עם זה ישנם אתרים שלא הובא במקרא הסבר כלשהו למקור שמם. פרשני ימי הביניים ניסו בדרכים רבות למצוא הסבר למקור השם, כמו שימוש בספרות חז"ל, המתרגמים הקדמונים ומתרגמי ימי הביניים,²⁹ וכן פרשנים ומדקדקים שקדמו להם. לעיתים נמצאה פרשנות עצמית שמבוססת על ניתוח פרשני או לשוני, אך כאמור ללא מידע גאוגרפי מהיכרות קרובה. פעמים מעטות מצאנו כי פרשני ימי הביניים השתמשו במקורות חיצוניים בתחום הגאוגרפי,³⁰ כמו פירושו של רד"ק למקור שמו של נהר הגיחון:

ושם הנהר השני גיחון – וזה הנהר נמשך לצד דרום וסובב כל ארץ כוש שהיא דרומית, ומשם נכנס לים סרנדיב, שהוא הים הגדול הדרומי, כמו שכתבו חכמי המחקר. ואחר שאמר בשני הנהרות האלה הסובב, נראה, כי לא נמשך אחד מהם מפאתו לשאר הפאות, אלא הארץ ההיא סובב (בר' ב 13).

רד"ק הקדים להסבר של שם הנהר את ההיבט הגאוגרפי, וציין שנהר הגיחון זורם דרומה אל ים סרנדיב.³¹ מקורו של רד"ק הוא דברי ר' יצחק הישראלי.³² רד"ק עסק גם בהיקפו של הנהר, וסבור כי לא ייתכן שגם פישון וגם גיחון, שעליהם נאמר שהם נהרות סובבים, נמצאים סביב עדן, ולכן הוא טען כי אחד מהם נמצא סביב אזור מסוים.

בחלק מהפעמים כאשר לא מופיע הסבר לשם המקום, כותב רד"ק כי אין צורך למצוא הסבר, כיוון שהסיבה לקריאת שם המקום הייתה ידועה לכותב: בפירושו לשופ' ד 11, עסק רד"ק בכתוב 'בצעננים' וקרי 'בצעננים'. לדעתו אין הבדל בין שניהם. כמו כן הוא הביא בפירושו את דברי רש"י המבוססים על מקורות חז"ל.

אילון בצעננים – כן כתיב, וקרי 'בצעננים', והכל עניין אחד והוא: שם מקום, נקרא כן על עניין ידוע אצלם. ויונתן תרגם 'מישר אנניא', דומה שלקחהו מן 'בצעי המים' בדברי

26. כגון "על-כן קרא למקום" (כגון 'בלב' – בר' יא 9). גם הפרשנים פיתחו מגמה זו, כגון 'חרמה' (רש"י לבמ' יד 45).
27. כגון תיאור לאופי זרימת הנהר: 'גיחון' (רש"י בר' ב 13); לצמחים: 'לו' (רש"י לשופ' א 23). 'רתמה' (רש"י לבמ' לג 18) ו'חרושת הגויים' (רד"ק לשופ' ד 3); או לבעלי חיים: 'איל פארן' (רמב"ן לבר' יד 6).
28. כך כותב אליצור: "קריאת שמות אנשים ומקומות תוך כדי הסברת טעמם היא תופעה נפוצה המאפיינת את ספרי התורה, יהושע ושופטים, ומלווה את הסיפור המקראי לכל אורך הדרך". עם זה הוא מציין בעיות למיניהן בשמות המקומות, כמו קריאת שם לאותו מקום מספר פעמים, שני הסברים אחרים לאותו מקום, שם מקום שקדם להסבר ושמות דרשניים מאוד – י' אליצור, **מקום בפרשה: גיאוגרפיה ומשמעות במקרא**, תל-אביב 2014, עמ' 51-54.
29. בנושא תרגומי שמות אצל מתרגמי המקרא, אומר רמב"ן כי לא תמיד ישנה שיטה דקדוקית או גאוגרפית האם לתרגם את שם המקום או להשאירו. לדעתו עניין ההרגל בשפה הוא המשפיע על כך: "כי ישנו השמות ללשון מובן או מורגל להם, כאשר יעשה התרגום בקצתם, כגון 'בין קדש ובין שור' (בר' כ 1): 'בין רקם ובין חגרא' (תרגום אונקלוס), וכן בהרבה מן השמות, ובקצתם לא ישנה דבר, כאשר עשה ב'סיוחן מלך חשבון' ו'בעוג מלך הבשן' וזולתם הרבה; וזה לפי מה שהיו נקראים בלשון הארמית ב'דורו' (רמב"ן לבר' מא 45).
30. עולי רגל יהודים, צליינים, מפות ועוד. כאמור, המידע שהיה יכול להילמד ממקורות אלו, לא היה מדויק בדרך כלל, ראו לעיל הערה 2.
31. כך כונה האי סרי-לנקה בימי הביניים, ומשמעותו: אי אבני החן. מקום זה נזכר במספר מקורות יהודיים: כתרגום שמו של אררט, מקום עגינתה של תיבת נח (בר' ה 5) בתוך: **תרגום שמרונני על התורה**, מהדורת א' בריל, פראנקפורט על נהר מיין תרל"ה; נהום איש גמזו וחכמי סרנדיב בתוך: ר' ניסים בן יעקב מקירואן, **יפה ישועה**, פירארה שי"ז ועוד.
32. ר' יצחק בן שלמה הישראלי (המאה התשיעית-העשירית, מצרים-קירואן), מראשוני הפילוסופים היהודיים. התפרסם כרופא, ראו: א' שביד, **הפילוסופים הגדולים שלנו: הפילוסופיה היהודית בימי הביניים**, תל-אביב תשנ"ט, עמ' 53. חשוב לציין שהמידע המחקרי שרד"ק מביא בפירושו לקוח כנראה מכתביו של הישראלי העוסקים בתחום הפילוסופי ולא בתחום הגאוגרפי!

רבותינו ז"ל (שבת לא, א), שהם גבים מלאים מים בשדות, שהם כמו אגנות מלאות מים, וכן זכרוהו רבותינו ז"ל בזה הלשון, כמו שאמרו: 'הנהו אגני דארעא מקרו' (בבא קמא סא, ב).

גם על המקומות 'בוצץ וסנה' הנזכרים פעם יחידאית במקרא (שמי"א יד 4), ואין להם משמעות ברורה בעברית, כותב רד"ק שיש לשמות אלו משמעות שהייתה ידועה אז, אך אינה ידועה כיום וצירף לפירושו את התרגום המיוחס ליונתן לשני שמות אלו.

שם האחד בוצץ ושם האחד סנה – כן היה שם, לא נודע אצלינו עניין השמות; אלא שתירגם יונתן בוצץ: 'משרועיתא' – מקום חלקלק, מדברי רבותינו ז"ל (בבא קמא כט, א): 'בשרעתא דנהרא; ותרגם 'בחלקקות באפילה' (יר' כג 12): 'במשרעא בקבלא'. ותרגום סנה: 'מדרכיתא', פירוש: מקום דרוך.³³

לדברי גרינהאוס, אומנם רד"ק עשוי להביא את מדרש השם שנמצא בחז"ל, כאשר ההסבר לשם המקום איננו מובא במקרא, אך הוא מעדיף להשאיר את היעדרות ההסבר לשם המקום מתוך הנחה שהדבר היה ידוע לכותב.³⁴

הסברים שאינם מתחום הגאוגרפיה לשמות אתרים

אחד מתחומי החידוש של מחקר זה הוא בגישתו של רד"ק להסברים שאינם בהכרח בהקשר גאוגרפי למקור שמות אתרים במקרא. שני המאפיינים העיקריים שמצאנו בגישת רד"ק להסבר שאינו גאוגרפי לשמות אתרים היו שימוש ניכר בתרגומי אונקלוס ויונתן, וכן פירוש של שמות אתרים בזיקה לשם אדם כלשהו.³⁵

1. שמות אתרים על שם אנשים

אור כשדים

'באור כשדים' – שהיום נקרא אור כשדים, כי באותו הזמן לא נולד כשד, שנקראו בניו כשדים. 'אור' – פרושו: בקעה או עמק, וכן "על כן באורים כבדו את ה'". ודעת רבותינו ז"ל בזה ידוע, שפירשו אור – 'אש', ואם כן נקראת העיר ההיא אור, על שם הנס שנעשה בה לאברהם אבינו, שהשליכו נמרוד לכבשן האש, והצילו האל ממנו (רד"ק לברי' יא 28).

רד"ק סבור שמקורו של שם המקום קשור לאדם שנקרא 'כשד', מבניו של נחור אחי אברהם.³⁶ לפי הסבר זה, קריאת המקום 'כשדים' על שמו של 'כשד' התרחשה לאחר מכן ולא בזמן שמשפחת אברהם יצאה משם, שהרי תיאור לידת כשד בן נחור מופיעה רק בפרק כב.

לאחר הסברו זה, דן רד"ק באופיו הטופוגרפי של המקום: "'אור' – פרושו: בקעה או עמק", דבר המובא בפירושו רש"י, ומבוסס על הסבר מנחם בן סרוק. כמו כן הוא מזכיר את דברי המדרש

33. לדעת זיו, מקור השם 'בצץ', המצוק הצפוני הסמוך למכמש, מלשון 'בצין', שפירושו בערבית מאיר ובהיר משום שפניו ('שן הסלע') פונים לצד דרום ולכן מואר בקרני השמש ברוב שעות היום, ראו: י' זיו, 'יום מכמש – מלחמת השחרור' בימי שאול ויונתן, ז"ה ארליך (עורך), *שומרון ובנימין*, ב (תשנ"א), עמ' 86-87.

34. N., Grunhaus, *The Challenge of Received Tradition: Dilemmas of Interpretation in Radak's Biblical Commentaries*, Oxford 2013, pp. 18-21.

35. ראו השוואה מפורטת של דיוגם של רש"י, רשב"ם, רד"ק ורמב"ן על חמישים אתרים במקרא: שניאור (לעיל הערה 3), עמ' 51-103. במחקר הנוהג יובא מדגם מייצג בלבד. ראו בנספח טבלה המסכמת את התפלגות נתוני השוואת דברי הפרשנים בכמות ובאחוזים.

36. שלא כרש"י, שקשר את שם המקום לאירוע של שריפת הרן והצלת אברהם.

בעניין הנס שנעשה שם לאברהם. גם מדרש זה המופיע במדרש בראשית רבה לח, יג, נזכר אצל רש"י.

אנו מוצאים שקיימת זיקה של דברי רד"ק האחרונים להסברו של רש"י לשם המקום 'אור כשדים', אך בשני שינויים בולטים: הוא מקדים את ההסבר הלשוני (אור=בקעה או עמק), להסבר המבוסס על המדרש (אור=אש), וכמו כן הוא הסביר שהאש הנזכרת כאן קשורה לנס שנעשה לאברהם, ולא כמו רש"י שהסביר שהאש קשורה לשריפת הרן. רש"י אפוא פירש את המילה 'אור' כתיאור אופן, כלומר הרן מת באש של הכשדים, ואילו רד"ק פירש את המילה 'אור' כשם מקום.

אלון מורה

רד"ק עוסק בתחילת פירושו, בדומה לרש"י, בזיהוי הגאוגרפי של אלון מורה עם שכס ואזור הר עיבל והר גריזים כדי להסביר את הגעת אברהם לשם: אברהם הגיע לאלון מורה כדי להתפלל על בני יעקב ומעשה הריגת אנשי שכס, וכן בגלל שבועת התורה של עם ישראל בהר עיבל והר גריזים. אולם בהסבר למקור שם האתר, יש לרד"ק הסבר אחר – עצמי: "ומורה" – שם אדם, נקרא המישור ההוא על שמו" (בר' יב 6). אגב, גם בהסברו לשם המקום 'אלוני ממרא' הוא נוקט דרך הסבר זו הקושרת את שם המקום לשם אדם, אלא ששם הוא הסביר שאלו כמה מישורים השייכים לאדם בשם ממרא (בר' יג 18).³⁷

דן

רד"ק (בר' יד 14-15):

'וירדוף עד דן' – על שם סופו. כי כשכתב משה רבינו זה, לא נקרא עדיין דן, אלא 'לְשָׁם' היה נקרא, וכשכבשוהו בני דן, קראו לו 'דן' בשם דן אביהם. ואפשר שהיה מקום אחד נקרא באותם הימים דן [...] ואותם שהיו נסים, רדפם עד המקום שנקרא חובה, והוא משמאל לדמשק. והיה מִפְּהָ מֵהָ שֶׁהִיָּה מְשִׁיג, והם נסים לנפשם, והניחו כל הרכוש והעם. ואברהם שב מחובה מרדוף אחריהם עוד, והשיב יאת כל הרכוש'.

רד"ק ציין בתחילת פירושו כי שם המקום 'דן' שכבשו אנשי שבט דן (וקודם לכן כונה 'לְשָׁם', כפי שמתואר הדבר ביהו' יט 47 או בשם 'לְיִשׁ', כפי שזה מופיע בשופ' יח 29), נקרא על שם סופו, שהרי בשלב כתיבת התורה בידי משה, ובוודאי בזמנו של אברהם, עדיין המקום לא נקרא על שם דן בן יעקב. הסבר אחר של רד"ק הוא שיייתכן שכבר קודם לכן נקרא המקום דן, ואין זו העיר לשם שנכבשה בידי בני דן אף שהוא אינו מציין את סיבת הדבר. רד"ק הבחין מבחינה גאוגרפית בין 'דן' ובין 'חובה', ולדעתו אלו שני מקומות המתארים את השלבים של המלחמה: בתחילה רדף אברהם אחריהם עד דן ולאחר מכן המשיך לרדוף אחריהם רחוק יותר עד חובה שליד דמשק, כפי שמשמע מפשט הכתוב.

37. שלא כרד"ק, חלק מפרשני ימי הביניים (ראב"ע לפניו, חזקוני ורמב"ן – אחריו) לא הבחינו בין המקומות 'אלוני ממרא' ל'אלוני מורה': "מורה" – י"א שהוא ממרא בעל ברית אברהם ויתכן שהוא אחר" (ראב"ע, הפירוש הקצר לבר' יב 6); "עד אלון מורה" – ...ואלון מורה ואלוני ממרא חד הוא" (חזקוני בפירושו לבר' יב 6). כך קרה גם אצל רמב"ן: במהדורה הראשונה של פירושו לתורה שנכתבה בספרד הוא כתב: "ידוע כי המרחק רב בין אלוני מורה אשר הוא בתחילת ארץ ישראל בעבר הירדן ושם הר גריזים והר עיבל [...] " (בר' יד 15). לאחר הגעתו לארץ ישראל בשנת 1267, הבין רמב"ן ש'אלוני ממרא' אינה אלון מורה, ולפיכך תיקן את הסברו וכתב: "ידוע כי מרחק רב בין אילוני ממרא אשר בחברון בארץ יהודה [...] – ראו: י' עופר וי' יעקבס, תוספות רמב"ן לפירושו לתורה שנכתבו בארץ ישראל, ירושלים תשע"ג; ד' שניאור, 'תוספות ותיקוני נוסח גאוגרפיים בפירוש רמב"ן לתורה', שנתון לחקר המקרא והמזרח הקדום, כג, (תשע"ד), עמ' 267.

יבוס (ירושלים)

לדעת רש"י, מקורו של שם המקום כשם מגדל – 'ויבוס' זה לא על שם האומה הוא, אלא מגדל דוד שהיה בירושלם ושמו יבוס, ובני אותו מחוז מפלשתים היו, וכשכבשו בני יהודה את ירושלם לא הורישו אותו מחוז' (בפירושו ליהו' טו 63). במקום אחר (שופ' א 21) כותב רש"י שיבוס הוא שם מחוז, ובעוד מקום (שמ"ב כד 16) הוא כותב שיבוס הוא שמו של שר מצודת ציון. לדברי מזר, היבוסים היו למעשה חלק מהחתיים ועמים אחרים שהיגרו לארץ ישראל לאזור חברון וירושלים, לאחר השתלטות 'גויי הים' בסוף המאה הי"ג ותחילת המאה הי"ב על אזור מחייתם של החתיים באנאטוליה ובצפון סוריה.³⁸ אף שרד"ק סבור שמקור שמה של העיר הוא שמו של אדם פרטי שנקרא 'יבוס', שהיה צאצא העם הפלישתי שהתיישב בירושלים ולא צאצא של כנען, גם הוא פירש שמדובר בעם אחר מאשר העם הפלישתי שהיה בארץ:

והיבוסים הזה לא היה היבוסים משבעה גויים, אלא אדם שהיה שמו יבוס, והיה מפלשתים מזרע אבימלך, ונקרא המקום על שמו יבוס, ואנשי המשפחה ההיא, יושבי ירושלם, היה שמם יבוסים, מתייחסים אל יבוס; וכן ארונה היבוסים שהיה מלך המקום ומבצר המקום הזה, הוא 'ציון' שהוא בירושלם (שופ' א 21).

2. הסבר שמות אתרים על פי התרגומים הארמיים**אלון מורה**

'אלון' ו'אלוני' – פירושו: מישור, כתרגומו (רד"ק בפירושו לבר' יב 6).³⁹

גם במקום אחר בפירושו, משתמש רד"ק בדברי התרגום שעמק הוא מישור:

'אשר בעבר העמק ואשר בעבר הירדן' – תרגם יונתן: 'די בעברא דמישרא, ופירושו: הערים שהיו בעבר המישור הסמוך לארץ פלשתים (שמ"א לא 7).

דביר

וישם דביר לפנים קרית ספר' – אמרו רבותינו ז"ל, כי בלשון פרסי קורין 'דביר' לספר (רד"ק בפירושו ליהו' טו 15).

שלא כרש"י שעסק בפירושו רק בשם 'קרית ספר' ולא בשם 'דביר', עסק רד"ק בשני השמות וגם בקשר ביניהם, אף שהוא אינו עוסק בסיבת שינוי שם המקום. רד"ק הביא בפירושו מקור תלמודי אחר (בבלי, עבודה זרה כד, ב), שלפיו מקור המילה 'דביר' בשפה פרסית, במובן של 'ספרי', הוא מפסוקו (וכן ביאר שם רש"י: 'הוא ספר בלשון פרסי').

ההר החלק

מן ההר החלק – תירגם יונתן: 'טורא פליגא', כלומר: שהיה נחלק, חציו הנה וחציו הנה. ויש לפרשו כמו 'ואנכי איש חלק' (בר' כז 11), כלומר: שלא היו בו אילנות (רד"ק בפירושו ליהו' יא 17).⁴⁰

38. לדבריו, המילה 'ארונה' אינה שם פרטי אלא תואר, בהוראה של שליט/מלך – ב' מזר, 'ירושלים בתקופת המקרא', קדמוניות, 1-2 (תשכ"ח), עמ' 7.

39. רד"ק הסביר כדברי תרגום אונקלוס, שהמילה 'אלון' היא מישור. כך יש להסביר גם לדעת מחקרו של אליצור, ראו: 'אליצור', AILON - אלון - מישור, ד' סיוון ופ"י הלוי-קירטצ'וק (עורכים), קול ליעקב: אסופת מאמרים לכבוד פרופ' יעקב בן-טולילה, באר שבע תשס"ג, עמ' 11-1.

רד"ק הביא בפירושו לשם המקום את תרגום יונתן (כפי שרש"י פירש), ומשמעותו היא: אזור שבו קיימת חלוקה (אולי לארצות שונות) בצדדיו של ההר. אולם לדעתו צריך להסביר את שם המילה 'חלקי' בהתאמה לשימושה במקום אחר שמתאר את ההבדל בין יעקב לעשו, ובדומה לכך: 'הר שעיר' הוא עם הרבה צמחייה ו'הר חלקי' הוא עם מעט צמחייה.⁴¹ ייתכן שרד"ק העדיף את הפירוש הקשור לצמחייה, משום שראה קשר בינה ובין המילה 'חלקי' הנוכרת בדברי יעקב לרבקה אימו. פירוש זה מציג את ההבדל הגדול שבינו לאחיו עשו השעיר: "וַיֵּאמֶר יַעֲקֹב אֶל רַבְקָה אִמּוֹ הֵן עֵשָׂו אָחִי אֵישׁ שָׂעִר וְאֶנְכִי אִישׁ חֲלָקִי" (בר' כו 11).

עין רגל

'בעין רגלי' – תרגם יונתן: 'בעין קצרא', וקצרא הוא הכובס, ובעין הזה היו מכבסים בגדים; ונקרא הכובס רוגל, לפי שמשפשו הבגדים ברגליו (שמ"ב יז 17).
רד"ק הסביר שם אתר זה כמו רש"י שהסתמך על תרגום יונתן, שזהו מקום שבו מכבסים את הבגדים ברגליים.⁴²

שָׁדִים (עמק)

'השידים' – כתרגומו: 'חקליא'. והגש – לחסרון הכפל; כי בשני שרשים נמצא: 'שדה' ו'שדות' – מן 'שדה'. ומן 'שדדי': "שִׁדְדָה לוֹ יַעֲקֹב" (הו' י 11) (בר' יד 3).
את המילה 'שידים' הסביר רד"ק במונח של שדות, כפי שמתרגם אונקלוס, וכפי שפירש רש"י,⁴³ כאחת הדעות המובאות במדרש.⁴⁴ פירושו של רד"ק מבוסס על ההיבט הלשוני, בעומדו על הידמות שתי אותיות ד' באמצעות דגש חזק. הוא מוכיח את דבריו על פי פסוק שבו מופיע השורש שד"ד מתוך זיקה קרובה למילה שדה (בהקבלה ל'יחרושי'), כלומר אף על פי שאלו שני שורשים שונים זה מזה, יש להם משמעות אחת.

סיכום

רד"ק עסק בפירושו פעמים רבות בתיאורי נופיה, הריה וגבולותיה של ארץ ישראל, וגם במאפייניה הרוחניים. עיקר מחקרנו בפרשנותו של רד"ק לנושאים גאוגרפיים מגוונים, מתוך הסתמכות על פסוקי המקרא, מקורות חז"ל, תרגומים ופרשנים שקדמו לו (בעיקר רש"י). באשר לאופי פירושיהם של רש"י, רשב"ם ורמב"ן, מצאנו כי המאפיינים העיקריים בגישת רד"ק

40. בתרגום האנגלי JPS מופיע במקרה זה הסבר למילים 'ההר החלק' – The Bare Mountain (ההר החשוף). בשונה מדרכו להביא את שמות המקומות בתעתיק כפי שהם מופיעים במקרא.

41. את הסבר רד"ק על ההבדלים הבוטניים הבולטים, בין ההר החלק בגבולה של ישראל לבין הר שעיר בגבולה של אדום, הרחיב רוזנסון בהראותו את הקשר בין ההבדלים בצפיפות הצמחייה בהתאמה לתיאור גופו החלק של יעקב לעומת עשו השעיר: "רוזנסון, 'נוף שעיר', **לשונו לעם**, נא-נב, א (תש"ס-תשס"א), עמ' 34-36.

42. לדעת גרוסברג, מרבית הפרשנים המסורתיים ובהם רד"ק, הבינו את תרגום יונתן לעין רוגל, כמקום שבו מכבסים בגדים מלוכלכים, ולא כמו רש"י ור"י קרא, שהבינו את תרגום יונתן כאשפרה של אריג צמר (תהליך גימור של הכנת הצמר). לדבריו, גם בלשון חכמים אפשר למצוא שתי משמעויות שונות למילה 'כובס' – הן כניקוי בגדי מלוכלכים והן כאשפרה של אריג צמר, ראו: א' גרוסברג, 'מה עשו ב"עין רוגל" ומה כיבסו ב"שדה כובס"?' א' מירון (עורך), **מתקרי עיר דוד וירושלים הקדומה**, 4: **דברי הכנס העשירי**, ירושלים תשס"ט, עמ' 81-95.

43. ייתכן שרש"י העדיף את הפירוש של שדות מאחר שקיימת בעיה לשונית בצורת הריבוי – שָׁדִים – לחומר שִׁיד (סיד). אולם אנו סבורים כי רש"י בחר לאפיין את עמק השידים, דווקא בתיאור השדות שהיו בו, לפני שכל אזור סדום הפך לגפרית ולמלח, אף שבהמשך הפרק מופיע תיאור נפילת המלכים בבורות החמר שהיו בעמק השידים: "וַעֲמַק הַשִּׁדִּים בָּאֵרֶת בָּאֵרֶת חֲמֵר וַיִּגְזַם מִקֶּלֶח-סֹדֶם וַעֲמַרְהָ וַיִּפְלוּ-שָׁמָּה..." (בר' יד 10).

44. 'עמק השידים, שהוא מגדל סדנים, ד"א [=דבר אחר] שהוא עשוי שדים שדים תלמים, ד"א שהוא מניק את בנו קְשִׁידים' (בראשית רבה מב, ה).

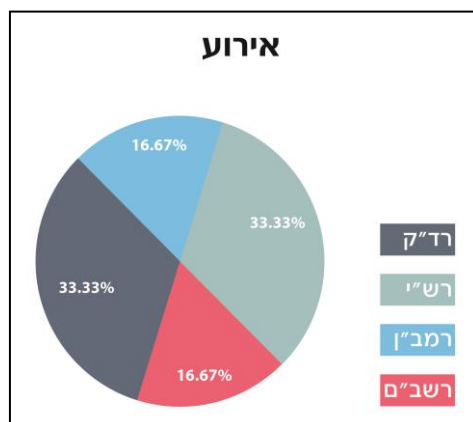
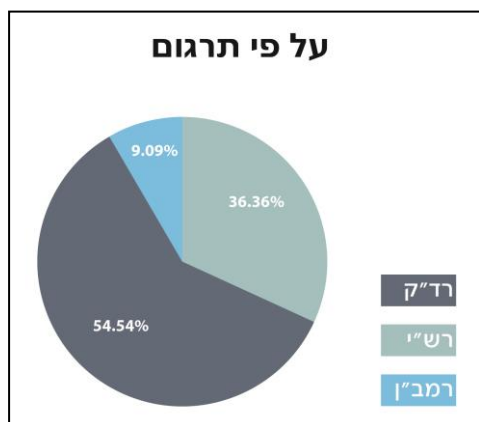
להסבר שאינו גאוגרפי לשמות אתרים היה שימוש ניכר בתרגום אונקלוס, וכן פירוש שמות אתרים בזיקה לשם אדם כלשהו. ממצאי מחקר בעניין הדמיון שרד"ק חיפש בין שמות המקומות לדמויות המקראיות, הולמים מחקרים אחרים העוסקים בשיטתו הפרשנית של רד"ק בהיבט הפרשני-לשוני ובהיבט הספרותי: בהיבט הלשוני יש לציין את מחקרו של כהן המשווה בין שיטתו של ראב"ע המסתפק בזיהוי המשל עם הנמשל במקרא, לשיטתו של רד"ק המנסה להסביר את הדמיון בין המשל לנמשל מעבר לניסוח המילולי, וכפי שכהן כותב:

כך צירף רד"ק הנחיות פרשניות משני זרמים מנוגדים – מסורת הפשט ומסורת הדרש – כדי ליצור מהן גישה חדשה ללשון פיגורטיבית במקרא: הוא מתחשב ב'תמונה הכוללת'⁴⁵, אך אינו מתמקד בה בלבד, וטורח להעניק משמעות גם לפרטי הציור.

מבחינה ספרותית, ייתכן שהחשיבות שרד"ק מעניק לאזכורן של הדמויות באקספוזיציה לעיצובו של הסיפור המקראי, כפי שמתארת סידלר,⁴⁶ מסבירה את מדרש שמות המקומות מתוך זיקה לשמות אנשים.

נספח 1: התפלגות נתוני השוואת דברי הפרשנים בכמות ובאחוזים

רמב"ן	רד"ק	רשב"ם	רש"י		
1	2	1	2	אירוע	הסבר שאינו גאוגרפי לשמות אתרים
1	6	0	4	על פי תרגום	
0	0	2	3	לשוני	
1	6	0	0	בקשר לשם אדם	
1	2	0	11	סמלי	
3	6	0	10	מדרשי-גאוגרפי	
1	4	0	3	ללא	

45. מ' כהן, 'רד"ק מול ראב"ע ורמב"ם – גישה חדשה ל"דרך משל" במקרא', הקונגרס העולמי למדעי היהדות, 12, א (תשנ"ז), עמ' 35-36.

46. א' סידלר, 'פירושי רד"ק למצג בסיפור המקראי', מ' אביעזר, א' עסיס ו' שמש (עורכים), זר רימונים: מחקרים במקרא ובפרשנותו מוקדשים לפרופ' רימון כשר, אטלנטה 2013, עמ' 524-538.

